

Miként hat a technológia a fordításra?

Anthony Pym

Kivonat: A technológia és a fordítás viszonya annak a tágabb kérdéskörnek a része, miszerint a technológia milyen hatással van a nyelvre. Mára ez kulcskérdéssé vált, mivel az új fordítási technológiák (úgy mint a fordítómemóriák, adatokon alapuló gépi fordítás és a csoportos fordításokat kezelő rendszerek – amelyek nem pusztán csak hozzáadott eszközök) megváltoztatják a fordító kognitív tevékenységének tényleges természetét, társadalmi kapcsolatait és szakmai megbecsülését. Jelen esetben amellet érvelünk, hogy a technológia elsőként a memóriakapacitásra van hatással oly módon, hogy a szintagmatikussággal szemben gyakrabban jelenik meg a paradigmaticusság kényszere. Ezt követően arról értekezünk, hogy a fordítói tevékenység annak alkotó pillanatában felgyorsul, ugyanakkor potenciálisan le is lassul a kiválasztás fázisában, ahol az intuíciós értékek és a szövegfolyam felépítése nehezebbé válik. Az új technológiák révén találhatjuk meg a kegyelmet, mert a fordítás új módozatait nyitják meg az önkéntes fordítók számára, melyek esetében a dialógus humanizálása beléphet a fordítási döntések belső dimenziójába. A paradigmák rendszere ezáltal beágyazódhat a társadalmi cserekapcsolatok új módszereibe, melyekben a fordítás az öt, alapvető nyelvi készség egyike lesz.

Kulcsszavak: fordítás; technológia; gépi fordítás; fordítómemória

1. A memória bonyolítja a döntéshozatalt

A technológiának segítségünkre kellene lennie bármiben, amit teszünk. A majom botot használ, hogy banánt szerezzen magának – nekünk több minden sikerül, így többet is megtehetünk. A technológia ezáltal kiterjeszti azokat a módszereket, amelyekkel kölcsönhatásba lépünk a világgal, azaz a karunkat, látásunkat, a hallásra, érintésre, a távolságok leküzdésére való képességet. Ezen kiterjesztések közül melyiknek van a leglényegesebb hatása arra, amit a nyelvvel teszünk?

A kérdés számos, egyéb feltevést foglal magában. A szállítási és kommunikációs technológiák radikális mértékben kibővítik azokat az interkulturális helyzeteket, melyekben a beszéddel kapcsolatos tevékenységeket lefolytatjuk, így végső soron – különösképp a globálissá váló korunkban – megváltoztatják a kultúrák szerkezetét. Az ilyesfajta helyzetek gyakorta előhívják a fordítás szükségét, mivel interkulturálisak, tehát nem tévednénk, ha a

szállítási és kommunikációs technológiákat olyan tényezőknek tekintenénk, melyek a fordítói szakmára a legfőbb technológiai hatással vannak. Ennyi elég is arról a kérdésről, hogy milyen *messzire* kommunikálunk (ami egyben annak a kérdése is, hogy miféle csoportok között folytatunk kommunikációt).

Ugyanakkor ha leszűkítjük a kérdésünket arra, hogy mi történik a fordítás tényleges folyamatában, illetve a nyelvek és szövegek közti kognitív tevékenységre, akkor az észlelésünk mely kiterjesztését éri a legradikálisabb hatás? Úgy vélem, a válasz erre az, hogy a memóriánkat. Amit a leginkább kiterjesztettünk és terjesztünk ki ma is, az a képességünk a tudás tárolására és előhívására úgy, hogy mindez az elménken kívül zajlik. A memória a feldolgozás azon dimenziója, amelyre legnagyobb mértékben hatással van a technológia, különösképp az elektronikus kommunikáció korában.

Mi történik tehát akkor, ha a memóriát kiterjesztjük és kívülre helyezzük? Az erre adott válasz egy része általánosságban a megismerésre kell vonatkozzon (például azt feltételezzük, hogy a több külső memória kevesebb belső tárolást feltételez). A válasznak tehát mely része érinti ténylegesen a fordítást?

Redukáljuk a fordítási folyamatot három, egyszerű részre: felismerünk egy problémát (például: Hogyan fordítjuk a spanyol *malestar* szót?); létrehozunk különböző megoldásokat (*kellemetlenség, nyugtalanság, kényelmetlenség* stb.); kiválasztunk egy megoldást (esetleg a *rossz közérzet*, amennyiben az például az alultámogatott egyetemeken lévő tudományos élet szereplőinek aktuális érzéseire utal). A három rész közül mindezek után melyiket segíti a külső memória? Az azonosítást nem nagy mértékben, mivel az kiváltképp belül zajlik – a tapasztalat érezteti velünk azt, ha valami speciális figyelmet igényel. Továbbá nem segíti nagy mértékben a kiválasztást sem – habár most már könnyedén találunk párhuzamos szövegeket az egyes gyakoriságok észleléséhez, azok a források ritkán oldják meg a fordítást illető problémákat, inkább a terminológiában lehetnek segítségünkre. Amennyiben a külső memória bárhol is segítségünkre lehet, az minden bizonnyal a különböző fordítási lehetőségek gyors előteremtésének terepe, amelyek közül sok működőképesnek bizonyulhat. Ha beütöm a *malestart* a Google Fordítóba, a 1. *kellemetlenséget*, 2. *kényelmetlenséget*, 3. *nyugtalanságot* és 4. *gyengélkedést* kapom eredményül, amik mellett valójában a legelső megoldás a semmiképpen sem hasznos *feldúltság*. A külső memória bizonyos körülmények között egyszerűen túlbonyolíthatja a döntéshozatali folyamatot, így a kiválasztási eljárás akadályává válhat.

A technológia nem teszi szükségszerűen jobbá vagy hatékonyabbá a dolgokat. Csakúgy, mint ahogy a belső égésű motor közlekedési dugókat, sőt, globális felmelegedést okozott, a fordítómémória a gépi fordításmotorokkal és a gyors online dokumentációval kibővítheti a választási lehetőségek sorát úgy, hogy csak akadályozza a kiválasztást az intuíció gátlása révén.

Ha feltesszük azt a kérdést, hogy a fordítók valójában mit tesznek a fordítómémóriákkal és a gépi fordítással, akkor nem kapunk válaszként hatalmas mennyiségű empirikus kutatást (azaz: Krings, 2001; O'Brien, 2005, 2006, 2007; Guerberof, 2008, 2009; Pym 2009; García 2010). De kérdezzük a fordítókat arról, mi történik, ha tágabb értelemben vett külső memóriával kell dolgozniuk (gépi fordítás utólagos szerkesztések vagy fordítómémóriák átfutása esetén); azt fogják válaszolni, hogy valószínűleg gyorsabban haladnak, de nem mindig; talán gazdagabb terminológiájuk lesz, habár ennek az az ára, hogy elvesznek olyan részletek, mint a központosítás és a kohéziót jelölő elemek; és talán bevallják, hogy ha egy nehezebb szövegen dolgoznak, akkor arányosan hosszabban töprengenek a főbb fordítási problémákon.

Ezt az egyszerű kérdést kell itt megvizsgálnunk: mint a legtöbb technológia esetében, amit nyerünk a révén, elvesztjük a vámon. A trükk az, hogy tudnunk kell, mit érdemes nyerni.

2. A technológia paradigmaticusságra kényszerít

Ahogy Arisztotelész felvetette azt a drámákkal kapcsolatban, minden szövegnek van egy eleje, közepe és vége. Ez a szükségszerűség nem igényel nagy narratívát: a szöveg egyszerűen azt a magáról értetődő utasítást hordozza magában, miszerint egy adott ponton el kell indulnunk és egy adott irányban kell továbbolvasnunk, és ideális esetben egy hasonlóképpen előre meghatározott ponton kell célba érniünk. Nevezzük ezt a jellegzetességet „linearitásnak”. Ez a horizontális dimenziója a legtöbb szövegnek, amivel találkozunk; ez az, amit Saussure a nyelv szintagmatikus tengelyének nevezett. Minden szövegben megtalálható, a regényektől a számítógépes utasításokon keresztül a mondatokig és szókapcsolatokig. A linearitással kapcsolatban nem találunk semmi újat vagy izgalmasat.

Véleményem szerint a technológia szétszakítja a linearitást azáltal, hogy kikényszeríti a (Saussure után) a nyelv paradigmaticus tengelyének nevezett jelenséget – a metaforai értelemben vett függőleges tengelyt, aminek alapján az elemeket kiválasztjuk. Paradigmatikus az, ahol a nyelv rendszerszerű, és ahol a dolgok elkezdnek lelassulni. A technológia természetesen nem az egyetlen módja annak, ahogy a paradigmák kivetülnek a szintagmákra:

Roman Jakobson (1960) ugyanezt a kivételést a nyelv költői funkciójának megteremtéseként fogta fel. Azonban a technológia poétikáját más napra hagyjuk.

A paradigmák kényszere talán a legalapvetőbb nyelvi technológiában látható: az írásban. Amint a fonetikai vagy szemantikai értékeket tökéletlenül kategorizáljuk a kéziratban, a nyelv feldolgozását le kell állítani, és figyelmünket a kiválasztás tengelye felé kell fordítani. Minél több a technológia (minél a több betű, hieroglifa és karakter), annál többször fordulhat ez elő. A következő fontos lépés a paradigmaticusság kényszerében a könyv: amint a papirusztekercsek valamilyen módon pergamendarabokká váltak, már könnyebben össze lehetett hasonlítani egy szakaszt egy másikkal, így létrejöttek a tárgy- és névmutatók, ami végül a szövegkezelés olyan módjaihoz vezetett, melyek a nyelvet kiemelték a kontextusból (lásd Olson, 1994). A prédikátor különböző helyekről merített passzusokat idéz, amit elfogadnak a paradigmaticus könyv vallásai.

Ugyanez a folyamat tart továbbra is. Nagyon is vizuálisan látható akkor, ha azokra a főbb technológiai fejlesztésekre tekintünk, melyek az írásmódunkra hatással vannak. A helyesírási nehézségekkel küzdő szerzőknek, mint amilyen én is vagyok, az egyik legfontosabb előrelépés az automatikus helyesírás-ellenőrző és a szinonimaszótár volt – egy kattintással a számítógépen megjelenő szöveg megnyit egy függőleges dimenziót, melyből kiválaszthatom azt az elemet, amit keresek (feltéve, hogy ez a dimenzió technikailag horizontális, mindazonáltal paradigmaticus is lehet kínai nyelven). Ugyanez az általános elv érvényes akkor is, ha a szövegen kívül kattintok, például egy keresőmotor használatakor: a lineáris jellegű olvasás helyett a szemem hirtelen függőleges irányú mozgással fedez fel elemeket, keresve azt az egy opciót, ami segítségemre lehet. Továbbá, ha a keresésem egy alapvetően lineáris szöveghez vezet, a keresési gondolkodásmódomból adódóan valószínűleg nem az elejétől a végéig fogom olvasni: gyorsan átkutatom az oldalt, keresve az egyes kifejezéseket, csak hogy megtaláljam azt a szakaszt, ami használható lehet. Azaz, ahogy *használok* az elektronikus szövegeket, az mélyen paradigmaticussá válik.

Nézzük meg most azt, hogy mi történik akkor, ha olyan munkaállomásokat használunk, melyek egyesítik a fordítómemóriákat és a gépi fordítást. Az első dolog, amit észreveszünk az, hogy a szöveg szegmentált. Egységekre bomlik úgy, hogy azok egymás felett állnak, azaz a szöveg paradigmaticus formára tördelt; linearitása többszörösen megszakad. A fordító elmét ennél fogva arra ösztönzi, hogy egymás után dolgozzon a szegmenseken, terminológiai és frazeológiai egységesség után kutatva, azonban ebben a környezetben a szintagmaticus kohézió utáni kutatás már nem olyan egyszerű.

Alapvetően ugyanez vonatkozik az elektronikus szövegtípusokra, melyeket mostanság fordítanunk kell. Senki sem olvas el egy weboldalt a bal felső saroktól a jobb alsóig – a normális olvasási minták nagy T vagy F alakot vesznek fel, ahogy a szem először a képernyő felső részét tapogatja le, majd függőlegesen lefelé mozog (lásd Nelson, 2006), majd ezután elkezdzünk visszafelé navigálni (lásd Nelson, 2008). Ehhez hasonlóan senki sem olvas egy termékdokumentációt vagy kézikönyvet az elejétől a végéig – a tárgymutatót használjuk, vagy kulcsszavak után keresünk, illetve mégis inkább egy online keresőmotort használunk, ahol valaki, valamilyen nem hivatalos blogon valószínűleg megadja nekünk a ténylegesen is működőképes, pontos választ. A linearitást számúztuk az apokrif iratok közé.

Láthatjuk, hogy az elektronikus nyelvi technológiák korában a szövegeket egyre növekvő arányban használjuk paradigmaticusan. Minekutána ilyen módon használjuk őket, általában úgy is jönnek létre. Talán ez az egyetlen módja annak is, ahogy fordítanunk kell azokat.

A fordítási folyamatokból adódó egyszerű következtetést ismertetek most. Valaha, a strukturalista ekvivalencia ártatlanabb korában, azt hittük, hogy a fordítást a forrásszöveg határozza meg. Aztán továbbléptünk a szövegnyelvészet, diskurzuselemzés, pragmatika felé, illetve a nyelv mint célok kinyilvánítása felé, ahol a fordításokra úgy tekinttünk, mint amiket kulturális funkciók, kliensekkel történő tárgyalások vagy egy tevékenység elvégzésének általános vágya határoznak meg. A mondatról a szövegre tértünk át, majd a projektre. Ezek a szélesedő keretek megkövetelték a szintagmatikusságot. A szövegszerű kibontakozás nem csak az új és régi információk közötti kapcsolatnak, a küldő és befogadó pozíciók kidolgozásának és az olvasó elme valamiféle tanulási folyamaton keresztül történő vezetésének lett a kulcsa. A szöveg maga is a narratíva elemévé vált. Drámává, melyben a bevezetés a kiindulásul szolgáló szöveg volt, a tárgyalás a fordítási folyamat, és a befejezés az a cselekvés volt, ahol a feladatot ideális esetben a célnak megfelelően teljesítettük. Nyissuk fel a szintagmatikus tengelyt, szakítsuk félbe a történeteket és a bennük látható jellemfejlődéseket, töredékesítsük a hallgatóságot bevonó stílusjegyeket, és ezáltal aláássuk a funkció észlelését mindazzal a maradék humanizmussal együtt, amit az magában foglalhat. Csak egy technológiától mentes utópiában tekinthetjük a narratívát ontologikusnak.

Napjaikban készségesebben ismerjük el azt, hogy munkánkat az internetes keresések, glosszáriumok, helyesírás-ellenőrzők, nyelvhelyesség-ellenőrzők, fordítómemóriák és gépi fordítások adatbázisai határozzák meg, illetve bármi más, ami hasonlít a kommunikációs technológiákra. Ez a sajtóságosan technológiai elmozdulás nem esik különösképp távol a

szövegtől magától, de a linearitástól már igen. Minél több a technológia, annál nehezebb a linearitás tekintetében döntéseket hozni, és annál kevésbé vagyunk hajlamosak a fordításra úgy tekinteni, mint emberek közti kommunikációra.

3. A technológia hatalomhoz juttatja az új generációkat

A legtöbb szakmán és társadalmon belül (ha azokat rendszerként vizsgáljuk) egyes társadalmi csoportok hatalmi pozíciókhoz jutnak az általuk elsajátított technológiák segítségével. Az IBM fejhallgatói és vezetői lehetővé tették a konferenciatolmácsok számára azt, hogy szakmát alakítsanak ki, hogy tagjaikat olyan körökből toborozzák, melyek közel állnak azokhoz az intézményekhez, amik képesek fizetni a technológiáért (a nürnbergi tárgyalásokon a tolmácsok többsége a tárgyalásokba bevont diplomaták, bírók és magasabb rangú hadszemélyzet társadalmi hálózataiból került ki), és ezáltal fenntartsák a mágikus és mesteri előadás misztikumát, aminek révén a technológiával és anélkül folytatott tolmácsolás közötti fő különbség még mindig körülbelül 100 dollár marad óránként. Mi történik tehát akkor, ha a technológia a következő szintre lép, ez esetben lehetővé téve a távolról történő videotolmácsolást a nagyobb pénzügyi jólét érdekében, nemcsak az ökológiai lábnyomunkat, hanem azt az otthonról dolgozó tolmácsot is figyelembe véve, aki egyszerre több feladatot is ellátna, miközben gyerekeit neveli. Az elismert tolmácsok addig fogják bizonygatni, míg bele nem kékülnek, hogy a minőségi munkavégzés csak a konferencián történő jelenlétükből adódhat, abból, hogy látják a beszélő minden gesztusát, hogy magukba szívhatják az esemény hangulatát, és hogy koccinthatnak a számukra bemutatott kiválóságokkal. Az ezt alátámasztó vagy cáfoló empirikus bizonyítékokra való tekintet nélkül az a szakmai csoport, mely misztikumát a régi technológiával szerezte meg, ellen fog állni az új technológia előrenyomulásának, legalábbis addig, míg az új technológiát a saját stratégiai céljaihoz nem tudja igazítani. A technológiai változásokkal szembeni ellenállás általában a régóta fennálló hatalom védekezése, melyet a minőség álcája mögé bújtatnak.

Ehhez hasonlóan 2009-ben az *“Ordre des traducteurs, terminologues et interprètes agréés du Québec”* (OTTIAQ) követelte annak a biztosítását, hogy kizárólag a tagjaik nevezhessék magukat „fordítónak” Québecben:

Mivel a szakmai cím korlátozása elégtelen, bárki nevezheti magát fordítónak, terminológusnak vagy tolmácsnak, egészen addig, míg a „hitelesített” jelzőt hozzá nem adják. Ez a kettős nomenklatúra rendszerét teremti meg, ami általánosságban

véve a félreérthetőség forrása a nyilvánosság körében, és ami sajátos kockázatokat von magával. (OTTIAQ, 2009, 4. o.; saját, nem képesített fordítás)

Az Ordre hivatalosan is felelős azért, hogy a fordítások célközönségét szakmai szempontból megóvja a kockázatok és megtévesztések ellen, így ennek megfelelően kérelmezi is jelen esetben, hogy a továbbiakban ne legyen bármilyen zavarkeltő megkülönböztetés „képesített fordító” és „fordító” között. A jövőben kizárólag a „fordítók” (az Ordre tagjai) és a „nem-fordítók” (bárki más) között lehet megkülönböztetést tenni.

Ez tekinthető egy egyszerű kizárólagossági előterjesztésnek, egészen addig, míg a technológiára vonatkozó figyelmeztetéssel összekapcsolva nem látjuk. Idézünk az Ordre honlapjáról:

*****Figyelmeztetés*****

Az automatikus fordítási alkalmazások, melyek már elérhetők a nagyközönség számára is, hasznosnak tűnhetnek, mivel az olvasók számára biztosítják az általános megértést olyasvalamiről, ami idegen nyelven íródott. Ugyanakkor az ilyesfajta szoftverekkel előállított szövegek semmi esetben sem tekinthetők egy *valós fordítás* megfelelőjének, ami azt jelenti, hogy azokat egy *hivatásos fordítónak felül kell vizsgálnia*. [...]

A nyilvánosság védelmére kapott felhatalmazásának részeként az OTTIAQ javasolja a körültekintő eljárást, illetve ajánlja, *hogy minden fordítási igénye esetén forduljon képesített fordítóhoz*. (OTTIAQ, 2010, a dőlt szedés saját kiemelésünk)

Könnyedén elszórakozhatnánk az ideológiai csavarokkal: egy „valós fordítás” csak akkor lesz az, ha „hivatásos fordító vizsgálja felül”, habár az Ordre láthatóan nem a „korrektorok” társasága. És miután megengedi azt, hogy egy professzionális felülvizsgálat egy fordítást „valóssá” tegyen, az Ordre vissza is vonja engedményét és ragaszkodik ahhoz, hogy valójában egy „képesített fordítónak” kell mindezt megtennie. Akkor tehát lehet vagy sem a technológiát alkalmazni?

Bármi történjék is, a technológiának maradnia kell. Elvértve akad olyan társadalom, amely képes visszautasítani a technológia használatát, ha azt már egyszer megszerezte (lásd Fromm, 1968). Ha nem is végzetszerű jelleggel, de mindenképpen a haladás egy fajtáját jelenti ez a technológiatörténet számára. Amikor az új technológiák újabb tereket nyitnak meg a felsőbbrendűség számára, akkor számítanunk kell arra, hogy az az uralkodó hatalmat

veszélyeztetni fogja. A hivatásos fordítók és szervezeteik át fogják engedni a piac egy részét azon önkénteseknek és félhivatásosoknak, akik gyakorta figyelemre méltó sikerrel képesek utólag szerkeszteni a gépi fordítás eredményét, illetve alkalmazni a fordítómemóriákat sajátos szakmai tapasztalatuknak és elköteleződésüknek köszönhetően. A hatalom ezáltal azoktól, akik tudnak fordítani, átkerül azokhoz, akik ismerik és kezelik a technológiákat: például projektmenedzserekhez, termékmérnökökhöz vagy piaci szakértőkhöz. Semmi sem marad az olyan nyelvi szolgáltatásoknak, melyek inkább kisüzemi jellegűek (azaz amelyek „kézzel készítettnek”, vagy még tévesebben „teljes mértékben emberik kézből származónak” vannak megbélyegezve), ahol a feltételezett minőség megindokolhatja a luxus kategóriájú árat. Mindazonáltal a hanyatló nyelvi sztenderdekkel és a valaha volt minden jónak az elpusztulásával riogató reakciós felzúdulás ellenére, várhatóan a mennyiség és a demokratikus részvétel logikája győzedelmeskedik végül.

Hogyan kapcsolható a technológia az önkéntesek felbukkanásához? Elegendő lenne csak olyan megosztási lehetőségeket említeni, mint például a Google Fordító Eszköztárát – ezt olyan fordítóknak fejlesztették ki, akik közösen szeretnék dolgozni. Avagy ugyanezen technológián belül (2011-ben) találunk opciókat szöveg importálására a Wikipédiáról és a Knolról – az eszköz olyan emberek számára készült, akik fordításaikat ingyenesen ajánlják fel, illetve ingyenes, nyilvános használatra. Az talán kevésbé nyilvánvaló, hogy a Google Fordító Eszköztára kötelezi a fordítókat arra, hogy fordításaikat az eufemisztikus „felhőbe” töltsék fel, ami akadálytalanul lebeg a föld felett egy olyan térben, ami látszólag gazdátlan, de valójában a Google tulajdona – mivel remélhetőleg egyetlen, magántulajdonú vállalat sem járulna hozzá ahhoz, hogy bizalmas jellegű adatait ilyen szabadon veszélyeztessék, ez olyan fordítók technológiájává válik, akiknek nincsenek szakmai titkaik. García és Stevenson a Google Fordító Eszköztáráról szóló korai áttekintésükben figyelemre méltó éleslátással jegyezték meg, hogy ez olyan fordítók számára készült technológia, akik alacsony áron dolgoznak:

A növekvő, online adottságokkal és globális együttműködésre való lehetőséggel (gondoljunk a Wikipédiára vagy az olyan kezdeményezésekre, mint a Facebook felhasználói lokalizációja), úgy tűnik, emberek tömegeinek a mindennapi munkájuk másodlagos ahhoz képest, hogy otthonukból a globális, online testvériségekhez csatlakozhassanak. Furcsa módon az „internet világának” nagy részében a szórakozás már több munkát jelent, mint maga a munka. (García & Stevenson, 2009)

A technológia így talán az amatőrök szórakozásának világához vezethet minket. Egy olyan világhoz, melyben a fordítás többé már nem speciális emberek speciális munkája – a fordítás olyan dologgá válik, amit alapvetően művelünk a nyelvvel: beszélünk, hallgatunk, írunk, olvasunk és fordítunk (lásd Campbell, 2002). Mindenki lehet és legyen is jártas az *öt* alapvető készség terén.

Marad tehát a nyilvánvaló kérdés, melyre nem egyszerű válaszolni: jobb lesz ez a világ, vagy sem?

4. Technológia és a dialógus tere

Ahogy azt korábban is vázoltuk, a technológia erőteljesen kényszeríti a paradigmaticusságot, ezáltal visszaszorítja a dialógust. Ugyanakkor új társadalmi helyzeteket nyit meg a fordítás számára, különösképpen a nem szakmai jellegű szférában. Most már megpróbálhatunk párbeszédet teremteni a két aspektus között.

Vizsgáljuk meg a Facebook felhasználókra alapozott lokalizációját több nyelven (az ár ellen úszva, elkerüljük a „tömeges kiszervezés” terminus használatát – a jelenség jóval komolyabb, mint egy olcsó fonetikai játék, lásd Pym, 2011a). A technológia nemlinearitásának minden vonása jelen van: a szövegek rövid szakaszokká válnak, narratív fejlődés nélkül, továbbá azokat elszigetelve mutatjuk be és kezeljük (például: „Nem találja, akit keres?”); a választási lehetőségeket hasonlóképp, hozzájuk társuló szöveg nélkül kapjuk („¿No encuentras a quién buscas?”, „¿No encuentras a quién estás buscando?”, „¿No encuentras a la persona que estás buscando?”); majd a technológia lehetővé teszi a szavazást – a felhasználók maguk választják ki a legmegfelelőbb verziót (a webes világban a legtöbb babér a tömörségért jár). És mindez bármely, láthatáron belüli, professzionális fordító nélkül történik, illetve a fordításokért történő fizetség nélkül. Az *Ordre des traducteurs* aligha örülne ennek.

Vizsgáljuk meg, hogy mi történt ebben a sajátos technológiai paradicsomban! A paradigmaticusság minden bizonnyal kényszerűségként jelenik meg, aminek elsődleges következménye a dekontextualizálás. Ugyanakkor nem feltételezhetjük azt egyszerűen, hogy mindez dehumanizációhoz és a fordítási sztenderdek hanyatlásához vezetne. Éppen ellenkezőleg, hiszen a Facebook magukat a felhasználókat vonja be a folyamatba, akik mindenkinél jobban tudják, hogy pontosan hol és hogyan van szükség ezen kifejezésekre a működéshez, illetve minden külső szakértőnél jobban meg tudják határozni a megfelelő

egyensúlyt tömörség és bizalmasság között ezen sajátos, társadalmi hálózat számára. Talán még fontosabb az, hogy a felismerés, előteremtés és kiválasztás gyors sorozatai, azon szekvenciák és ciklusok, melyek mentén az egyes fordítók megoldják a fordítási problémákat a kognitív térben, ebben az esetben kollektívvé váltak, megnyíltak a demokratikus döntéshozatal kidolgozásán dolgozó felhasználók vitái révén. Az élvonalbeli fordítástechnológiák révén elérni kívánt magas szintű produktivitástól eljutottunk a társas ösztönök magas szintjének egyfajta módjáig, ami nem a gyorsasága, hanem az közreműködő emberi tényező miatt jelentős. Nekem úgy tűnik, hogy ez egészen jó dolog lehet.

Az elektronikus memória kiterjesztése sok tekintetben növeli az egyazon időben kezelhető választási lehetőségek számát. Ahelyett, hogy döntenünk kellene A és B tevékenység között, bizonyos körülmények között mind a kettőt választhatjuk. Mi sem egyszerűbb, mint megszervezni azt, hogy a fordítómemóriák és a gépi fordítás együtt dolgozzanak, vagy hogy a produktivás eszközei a közösségivé válás során megkettőződjenek, illetve hogy a paradigmaticusság a funkcionalitás új birodalmába lépjen be egyszerűen a felhasználón alapuló fordítás révén. Ehhez hasonlóan van értelme annak is, ha elképzeljük olyan forgatókönyveit a munkafolyamatnak, melyekben az önkéntesen dolgozó fordítókkal járó jelentős előnyök együtt léteznek a nyelvi szakemberek szolgáltatásaival: az önkéntes fordítók utólagosan szerkeszthetnék a gépi fordítás eredményét, majd munkájukat javíthatnák különböző szinteken dolgozó szakemberek (lásd a modelleket Carson-Berndsennél és másoknál, 2010). Nem szükséges egyiket vagy másikat választani; az elektronikus világ mindkettőnek elegendően tág. Természetesen még mindig szükségzerű (egyres fordítási módok meghatározó jellegzetességeként) az, hogy minden fordítási problémához csak egy megoldást rendeljünk. Azonban még ez is változik, mivel alternatív fordítások már elérhetővé tehető hivatkozásokkal, továbbá a fordítások tényleges befogadása a kreatív tevékenységek területére vihető. Elviekben a memória kiterjesztése lehetővé teszi azt, hogy a kecske is jóllakjon, és a többretegű káposzta is megmaradjon.

Igaz, a technológiák tervezői gyakorta nem ugyanahhoz a közösséghez tartoznak, mint a felhasználók, és a kizsákmányolás veszélye állandóan fennáll. A Google, a Facebook, a dotSUB és társaik azért érdekeltek a fordításban, hogy profitot termeljenek (lásd Smolens, 2011). Ugyanakkor a társadalmi távolság a tervezés és felhasználás között kevésbé extrém, mint amilyen a taylori termelésben volt; a felhasználók visszajelzései és a technológia újratervezése közötti időeltérés jelentősen csökkent; a fontosabb probléma társadalmi távolság és időbeli eltolódás köztünk, kutatók között (lásd Pym, 2011b).

Így tehát ez valamiféle elektronikai visszatérés egy primitívebb, technológia előtti környezetbe? Eszünkbe juthatnak a középkori hispán, papírt még nem használó fordítócsoporthoz, melyek a problémákat arabul ismerték fel, valamely újlatin nyelven vitatták meg, a közösen elfogadott megoldást latinul vagy újlatin nyelven írták le drága pergamenre, majd a lap szélén olyan megjegyzéseket fűztek hozzá, melyek kifejezték a megbeszélés során felmerült kételyeket: „a felülvizsgáló és a fordítók is egyetértettek abban, hogy ahol 'balszerencse' áll, inkább 'szerencsének' kellene állnia”, „...el emendador e los trasladadores se acuerdan que deve dezir fortuna alli o diz infortuna” (idézet d'Alvernytól, 1989, 200. o.), így a lapszéli jegyzetek, melyek valaha negatívnak tűntek, új megvilágításba helyeződnek.

A visszatérés egy eleme talán, de nem ilyen egyszerűen. Ahogy fent is megjegyeztük, a technológiák rákényszerítik a paradigmaticusságot a szintagmaticusságra, felborítva ezzel a szöveg alapvető linearitását. Ez a linearitás nem tér vissza; a technológiák nem vezetnek minket példának okáért a narratív szerkezet világába, az emberi szereplők által összekapcsolt bevezetésekhez, tárgyalásokhoz és befejezésekhez. Ehelyett a konstruktív tudás domináns módjaként nagy valószínűséggel a dialógust találjuk meg, vagy egyszerűen csak a vitát – egy interaktív cserét a résztvevők sokasága között. Ez megtörténhet a fordítási problémák megoldása előtt, után vagy közben. Nem a narratíva, hanem a dialógus lehet az újfajta humanizálás része.

Anélkül, hogy a szép, új világot dicsőítő himnuszokat zengenék, csupán reményt kérek. Arnaud Laygues (2007) felvetése szerint az etikus fordítás kérdése ez kellene, hogy legyen: „Mit akar ezzel *Őn* kifejezni?”, ahelyett, hogy a tárgyra összpontosítva azt kérdeznénk, „Mit akar *ez* kifejezni?”. Ez a második kérdés, inkább a személyek közötti kapcsolatok és nem a közlés tárgyának keretei között megfogalmazva, igenis valóssá válhat az új technológiák segítségével, nem pedig azok ellenére.